

Szwarc, Andrzej

"Społeczeństwo polskie i próby
wznowienia walki zbrojnej w 1833
roku", red. Wodzimierz A. Djakow,
Stefan Kieniewicz, Fieodosij J. Steblj,
Wiktoria Śliwowska, Wrocław [etc.]
1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/1, 186-187

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Aleksander Sapięha, *Podróże w krajach słowiańskich odbyte*, przygotowanie do druku, komentarz, wybór ilustracji i map Tadeusz Jabłoński, *Studia i Rozprawy z Historii Stosunków Jugosłowiańsko-Polskich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983, s. 336.

Krytyczna edycja zapisków z podróży po Europie środkowo-wschodniej, którą odbył w latach 1804—1805 ks. Aleksander Sapięha, przyrodnik-amator, członek Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, równocześnie zaś współpracownik francuskiego wywiadu, biorący udział w próbach wyzwolenia Polski i południowej Słowiańszczyzny podejmowanych pod egidą Napoleona. Znaczną część jego pamiętnika ukazała się w XIX w.; pozostałe fragmenty opublikowano w oparciu o rękopis przechowywany w zbiorach Bibliotek Akademii Nauk Ukrainkiej SRR we Lwowie.

Sposób ujęcia tematu i kompozycja tekstu pisanego w formie listów mieszczą się całkowicie w konwencji osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych opisów podróży. Autor wykazuje zainteresowanie budową geologiczną, szatą roślinną, zabytkami architektury, gospodarką i folklorem zwiedzanych krain. W jego relacji można też znaleźć zapiski dotyczące żeglugi, rybołówstwa, stosunków politycznych itd. Niezależnie od przydatności opracowania Sapięhy dla dziejów wybrzeża dalmatyńskiego (autor podróżował głównie morzem) około 1800 r., stanowi ono też znakomitą ilustrację oświeceniowej mentalności. W opiniach i ocenach autora dostrzec można odbicie poglądów i uprzedzeń typowych dla epoki: krytykę „średniowiecznego barbarzyństwa”, którego dopatrywał się Sapięha także w architekturze, rezerwie i sarkazm wobec duchowieństwa wszystkich wyznań, niezachwianą wiarę w postęp, przekonanie, że sprawiedliwe prawa doprowadzą w przyszłości do szczęścia i dobrobytu opisywanych ludów.

Zwięźle przypisy wydawcy objaśniają nazwy miejscowości, które uległy zmianie i prostują pomyłki autora, szczególnie częste w dygresjach historycznych; skądinąd wiele z nich stanowi świadectwo ówczesnego stanu słowianoznawstwa.

A.S.

Spółeczeństwo polskie i próby wznowienia walki zbrojnej w 1833 roku, red. Włodzimierz A. Dżakow, Stefan Kieniewicz, Fieodosij J. Steblij, Wiktoria Sliwowska, *Polskie ruchy społeczno-polityczne i życie literackie 1832—1855*. *Studia i materiały*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1984, s. 801.

Kolejny, trzeci tom polsko-rosyjskiej serii obliczonej na siedem woluminów przynosi kilkanaście rozpraw i kilkadziesiąt tekstów źródłowych. Ukazał się on w kilka lat po opublikowaniu książki W. Dżakowa i A. Nagajewa „Partyzantka Zaliwskiego i jej pogłosy 1833—1835”, napisanej m.in. na podstawie źródeł zamieszczonych w niniejszym wydawnictwie. Dramatyczny epizod polskich walk o niepodległość w pierwszej połowie XIX stulecia zyskał zatem nowoczesną syntezę i obszerną dokumentację.

Zamieszczone na początku tomu studia podzielić można na trzy grupy: przeglądy materiałów źródłowych i historiografii (B. Szostakowicz, D. Kacnelson, F. Ramotowska), rozprawy historyczne (m.in. S. Sokołowska, F. Steblij, W. Zajcew) oraz szkice poświęcone literackim echem wyprawy Zaliwskiego (M. Janion, M. Żmigrodzka, A. Kowalczykowa). W pierwszej z nich znajdujemy m.in. charakterystykę źródeł zaczerpniętych z archiwów radzieckich, przy czym szczególne znaczenie ma informacja o materiałach dotyczących pobytu zaliwiczek na syberyjskim zesłaniu, przechowywanych w od-

ległych i trudno dostępnych archiwach w Irkucku i Czycie. W drugiej grupie na uwagę zasługuje studium W. Zajcewa „Próba społecznej charakterystyki osób pociąganych przez władze carskie do odpowiedzialności sądowej w związku z wyprawą Józefa Zaliwskiego”. Autor zebrał dane dotyczące przynależności stanowej i zawodu 356 osób indagowanych, spośród których 47 otrzymało wyroki. Około 2/3 z obu kategorii było pochodzenia szlacheckiego; jak się jednak okazuje większość z nich należy zaliczyć do inteligencji w pierwszym lub drugim pokoleniu. W ten sposób twierdzenia historyków dotyczące inteligenckiego oblicza konspiracji patriotycznych lat trzydziestych i czterdziestych XIX w. otrzymały statystyczną podstawę. Wyniki swych badań autor przedstawił w kilku przejrzystych tabelach.

Stosunkowo mniej ważne są rozprawy historyków literatury. Alina Kowalczykowa przedstawiła parostronicowy życiorys Gustawa Zielińskiego nie wykraczając poza fakty znane już wcześniej. Warto było, dla przykładu, skomentować szerzej jego zeznania, zamieszczone o paręset stron dalej. Wynika z nich, że autor „Kirgiza” nie ukrywał swego, przypadkowego zresztą, udziału w konspiracji i podobnie jak większość przesłuchiwanym przekazał władzom śledczym wszystkie znane sobie informacje.

Temat z szerszą perspektywą opracowały Maria Janion i Maria Żmigrodzka („Partyzantka Zaliwskiego w literaturze romantycznej”). Rzecz jasna wzięły one pod uwagę nie tylko teksty opowiadające wprost o nieszczęśliwej wyprawie 1833 r. lecz i inne, powstałe w tym okresie i związane z wysiłkami emisariuszy i spiskowców.

Również publikowane źródła wykraczają poza nazbyt ciasne ramy 1833 roku. Są to przeważnie zeznania składane w śledztwie (na czoło wysuwa się tu 150-stronicowy protokół przesłuchań, jakim poddany był w latach 1833—1835 Józef Zaliwski, który zaczerpnięto z lwowskiego archiwum). W większości udostępniono materiały dotychczas nieznanne. Znajdują się wśród nich także zapiski i listy więźniów i zesłańców, skonfiskowane im niegdyś przez carską policję. Są też odezwy oraz utwory literackie (głównie wiersze), szerzące powstańczą i rewolucyjną propagandę w romantycznej konwencji stylistycznej.

Osobno podkreślił walory rozszerzonego indeksu osobowego (zestawił go Adam Gałkowski), który przynosi zwięzłe dane biograficzne o wielu mało znanych i zapomnianych postaciach.

A.S.

Ljubomir Đurković-Jakšić, *Mickiewicz i Jugosławianie*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Historia nr 111, Wydawnictwo Naukowe UAM w Poznaniu, Poznań 1984, s. 224, ilustr.

Książka zawiera 14 artykułów i szkiców znanego badacza stosunków polsko-jugosłowiańskich. Ljubomir Đurković-Jakšić, przed II wojną światową uczeń Marcellego Handlmana, uzupełnił obszerną literaturę „mickiewiczologiczną” o teksty dotyczące związków wielkiego poety z południową Słowiańszczyzną (np. „Pierwsze kontakty Mickiewicza z ludową poezją serbską”, „Niezrealizowane plany pracy naukowo-badawczej Mickiewicza na ziemiach jugosłowiańskich”). Zajął się też recepcją jego twórczości poetyckiej i działalności publicystycznej („Oddźwięk wykładów Mickiewicza wśród Jugosłowian”, „Oddźwięk «Trybuny Ludów» wśród Jugosłowian”) a także objawami pośmiertnego zainteresowania osobą i dorobkiem twórcy „Pana Tadeusza”.